

Kassák Lajos az osztálybíróság előtt*

Ha az embereknek volna bátorságuk hozzá,
 hogy visszautasítsák a hazugságokat
 s ha a legigazibb érzéseik és legigazabb gondolataik
 szerint cselekednének,
 minden tapasztalatukból a lényeg olaját
 csöpögtethetnék ki
 s öregségükre édesek és egészségesek lennének ... —

idézi KASSÁK az angol költő öregekről szóló versét egyik betiltott könyvében — *Anyám címére* —, melyért ismételten bíróság elé állították és kéthavi fogházra ítélték.

Az idézet — ha most nem is térünk ki KASSÁK Lajos egész életművére, az általa létrehozott iskolára, folyóiratokra, prózai és költői műveire — mottóként szolgálhat a kassáki magatartásra. Ezt a magatartást egy bizonyos aspektusból világítjuk meg: a perekből, melyeket az ellenforradalmi Magyarország indított 1919 őszétől, s folytatott huszonöt esztendőn át ellene.

A Tanácsköztársaság leverése után emigrál, de alig hagyja el az országot, *Levél Kun Bélához a művészet nevében* című, 1919-ben a *Ma* kiadásában megjelent tanulmánya megsemmisítésére ítéltetik a Tanácsköztársaság összes többi kiadványával együtt. A FRIEDRICH-féle, szeptemberi listán szerepel, s a korabeli sajtó tudósításai szerint rendőrök és detektívek járják be a fővárost, házkutatást tartva az ilyen művek után, nehogy elkerüljék sorsukat, a Mátyásföldi gépgyárban történő elégetést. Bécsben megjelenő könyveire is ez a sors vár.

Novelláskönyv-ét, mely 1911 és 1919 között írt elbeszéléseit tartalmazza, és Bécsben, 1921-ben kerül kiadásra, 1922 elején kitiltják a postai szállításból, ugyanígy *Világ-anyám* című kötetét, melynek verseiben (*Boldog köszöntés, Mesteremberek*) zengő pátoSSzal szól a forradalomról. A *Máglyák énekelnek* kitiltására — bár ezt a művét 1920-ban jelentette meg a Bécsi Magyar Kiadó — csak 1924-ben kerül sor. A hatalmas eposz a Tanácsköztársaságnak állít emléket: „Az új költőknek ajánlom. Legyenek könyörtelenek a jóságukban és gondoljanak a lemészárolt emberekre, akik a magyar földek és vizek alatt fekszenek ma vérző nagy rózsákkal a homlokukon”. „E sajtótermék bárhol található példányai elkobzandók és terjesztői ellen eljárás indítandó” — olvassuk a magyar királyi belügyminiszter által kibocsátott körlevélben, mely a magyar királyi állami rendőrség budapesti és valamennyi kerületi Főkapitányának, valamennyi magyar királyi csendőr kerületi parancsnokságnak és valamennyi alispánnak szól.

Ugyancsak Bécsben, 1924-ben jelent meg *Álláspont. Tények és új lehetőségek* című elméleti munkája. Itt már nem egyszerű kitiltásról és elkobzásról volt szó, hanem öt esztendeig húzódó perről. Mint ismeretes, KASSÁK 1926-ban hazatért az emigrációból. A kis terjedelmű, de annál jelentősebb füzet a hatóságok kezébe került, s már 1926. október 25-én — STRACHE királyi főügyész nevével — elkészült az ügyészszégi indítvány, mely szerint:

„... bevallott célja ama munka megindítása, amellyel a kommunista emigráció ezideig adása a magyar forradalomnak és az ellenforradalom terrorja alatt kinlódó magyar munkásságnak.” „A kommunista pártot a munkásság új nemzetközi erőképviseletének nevezi. A társadalmi forradalmat jelenti ki az emberi élet módosítása végett az egyetlen forrásnak. Dicsőíti LENINT, mint a konstrukció emberét. Meg kell találnunk

* A cikk a költő halála előtt érkezett. Szomorú találkozás, hogy a *Magyar Könyvszemle* most KASSÁK Lajos emlékének hódol vele.

— mondja — annak a forradalmi munkának módját, amely a nyílt fegyveres akcióig hasznossá teszi az átmeneti időt. — A kommunista párt anyja és felnevelője az új embernek. — Megállapítja, hogy az első tennivaló pártiskolák felállítása. Ezek részére programot közöl. A burzsoá társadalom halálát és a forradalom szükségét hirdeti. . .”

1928 augusztusában készül el a nyolcoldalas vádirat, ugyanazt fejt ki, mint az indítvány, csak már jóval részletesebben.

A magyar bíróság alapos volt, a könyv utáni nyomozás egészen a forrásig, Bécsig terjedt. A Párttörténeti Archivumban őrzött periratok között megtalálható a bécsi kiadó levele eredetiben és magyarra fordítva:

„Alulírott, mint a Fischer J. kiadvállalat tulajdonosa ezennel kijelentem, hogy a Kassák Lajostól „Álláspont” cím alatt kiadásomban megjelent könyv a könyvkereskedelemben nem került. A könyv kizárólag mint kézirat, zárt borítékban bizonyos személyek részére küldetett. Tartalma, vitajellegénél fogva belekapcsolódik a kommunista pártban annakidején folytatott elméleti harcokba. A könyv 300 példányban jelent meg, ebből 150 szétküldetett, a többi pedig makulaturaként lett megsemmisítve. Egyetlen egy könyv sem küldetett Magyarországra, sem nyilvános könyvkereskedésben nem árusítottott és ma sem kapható sehol. Wien 1927, február 24.”

A Magyar Újságírók Egyesülete STRACHE főügyészhez 1926. november 18-án intézett beadványban állt ki KASSÁK mellett. Másik érdekes dokumentum az *Álláspont* ügyében a következő: „Nagyméltóságú Minister Úr, Kegyelmes Uram! Alulírott magyar írók és hírlapírók, mély tisztelettel kérjük Nagyméltóságodat, Kassák Lajos íróársunk azon kérelmére, hogy az ellene folyamatba tett új bünvádi ügyben szabadlábban védekezhessen — kegyesen helyet adni méltóztatásuk.” Az aláírók között szerepel VIKÁR Béla, HELTAI Jenő, KARINTHY Frigyes és KOSZTOLÁNYI Dezső.

Végülis megszületett az ítélet, a MÉHES-tanács 1930. október 3-án kimondta: „... a főtárgyaláson felolvasott részei a Btk 172. paragrafusában meghatározott izgatás tényálladáki elemeit megvalósítják. Minthogy azonban a bűncselekmény elévült, a kir. törvényszék Kassák Lajos szerzőt a Bp. 326. paragrafusának 3. pontja alapján felmentette.” Az írók igen, de a művet, természetesen — nem. December 6-án a belügyminiszter elrendeli a könyv elkobzását és megsemmisítését.

A KASSÁK ellen indított perek egymást követik. Az új vádirat 1932. február 27-i keltezésű: ezúttal vers a vád tárgya. GRÓ Lajos lapjában, *A Munka Kultúrstudiójában* jelent meg a *Szolgálók élete* című vers, mely a vádirat szerint „a kivételes hatalom fennállásának ideje alatt a munkásosztályt a vagyonos osztály elleni gyűlöletre izgatta és másrészt az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására és különösen a munkásosztály kizárólagos uralmának erőszakos úton való létesítésére izgatott”. Néhány sort idéz a versből, s megállapítja, hogy „e tényállítások és kifejezések egyrészt úgy tartalmilag mint egyetemes hatásukban a tárgyilagos bírálaton túlmenők, célzatuknak megfelelően a szenvedélyek felkeltésére és a gyűlölet kiváltására alkalmasak, s ezért az izgatás büntetnének a tényelemeit tüntetik fel . . . alkalmasaknak mutatkoznak az 1921. évi III. t. c. 5. §.-ában meghatározott bűncselekmény tényálladékaának megállapítására is”. A nyilvános főtárgyaláson, március 30-án TÖREKY elnökölt. A jegyzőkönyv tanúsága szerint a vádlott a következőket mondotta: „A vádat megértettem, nem érzem magam bűnösnek. A vádbeli verset én írtam és tétettem közzé. Távol áll minden napi politikától, a munkás és tőkés osztály nincs is benne megemlítve, ezért nézetem szerint nem alkalmas az izgatásra. A vers három szegény cselédleány beszélgetését tartalmazza népballadaszerű előadásban. Tisztán költői mű, amelynek motívumait a nép között eltöltött fiatalkori életem impresszióból merítettem.”

Mikor TÖREKY a vádlott elé tárja a versnek azt a részét, hogy „a parasztok egyszer csak összedöntik ezt az egész világot” — KASSÁK így válaszol: „Ez csupán a nép körében

használatos szójárás". Ezután MÉHES Ignác törvényszéki bíró megállapítja a vádlott bűnösségét:

„Kassák Lajosnak ez a műve olyan lapban jelent meg, amelynek minden cikke az osztályharcot szolgálja. A vád tárgyává tett cikk is párbeszéd formájában a szegény néposztály nyomorúságos helyzetével szemben a gazdagok jólétét élezi ki, mint akiknek egész életük szép. Ez a beállítás alkalmas nemcsak az ellenszenv, de a mélységes gyűlölet felkeltésére. Megmutatja az utat is, hogy mivel segíthetnek ezen: a világ összerombolásával... Ezért kívánnak a dajkák is harcos társat, akikkel együtt harcolnak...” Méhes érvelése ellenére azonban, a királyi törvényszék felmentette Kassákot, mivel „a közlemény hangja és tartalma alkalmas ugyan bizonyos nyugtalanság és elégedetlenség fölkeltesére, de nem éri el azt a fokot, amely a gyűlöletre való izgatáshoz szükséges, t. i. szenvedélyek fölkeltesére való alkalmatosságot.”

A tábla, majd a kúria is jóváhagyta 1933 februárjában az alsófokú ítéletet.

1934 novemberében mutatja be a nyomdász KASSÁK Lajos *Egy ember élete* című művét engedélyezés végett a királyi ügyészségnek. A hivatalos válasz gyorsan megszületik. December 25-én elrendeli a budapesti királyi büntetőtörvényszék vizsgálóbírája a könyv összes példányainak, a kéziratnak azonnali lefoglalását és a házkutatás azonnali fogantatását. A Párttörténeti Intézet Archivumában őrzött periratok között több érdekes dokumentum szerepel, így például a büntetőtörvényszék fogház gondnokától származó feljegyzés, mely szerint KASSÁK felesége, az államfelforgatási vétség miatt elítélt SIMON Jolán, megkezdte hat hónapos fogházbüntetésének letöltését 1934. június 14-én. Látunk különböző lefoglalási jegyzőkönyveket, detektívjelentéseket, adatokat a könyv lefoglalt példányairól Budapesten és vidéken, s végül BOZZAY GYULA rendőrtanácsos december 28-i jelentését az eredményről: „A lefoglalást fogantatítottam. 725 példányt fűzve, továbbá 1200 darab borítékot, a matricát és az imprimált korrektúrákat foglalta le a rendőrség. Az ide küldött ügyési köteles példányon felül 3 példányt az összes iratokkal együtt csatolok... A terjesztés megakadályozására minden intézkedést megtettem...”

Ugyancsak december 28-ról datálódik a főkapitányságon felvett jegyzőkönyvben KASSÁK vallomása: „Bűnösnek nem érzem magam... A szóbanforgó sajtótermék (könyv) megírásával külön céloom nem volt, hiszen ez a kötet egy sorozatnak a 8. kötete és egyelőre befejező része „Egy ember élete” címen összefoglalt önéletrajzi sorozatomnak. Ennek a sorozatnak a célja az, hogy a körülményekhez, a valósághoz képest híven visszaadja egy ember élettörténetét gyerekkorától egész a mai napig. Ez a könyv-sorozat emberi dokumentum akar lenni minden politikai, vallási vagy nemi célzatosság nélkül. A magam részéről az inkriminált sajtótermék tartalmában az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására irányuló vétséget vagy a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen elkövetett vétséget vagy más bűncselekményt nem látok fennforogni.”

Másnap, december 29-én elkészül a vádirat, mely nyolc oldalon át idéz a *Kommün*-ből, de vád tárgyává teszi az egész könyvet. Világosan kifejti ezt a befejező, *Indokok* című rész:

„... A könyv az 1919 évben lezajlott kommun történetét adja. A szerző, aki forradalmárnak vallja magát, s aki felfogását azonosítja a proletárdiktatura eszméjével, könyvében a proletár diktatura iránt érzett felfogásának ad nyíltan kifejezést s míg egyrészt megvalósítását kívánja, másrészt fájjalja a proletárdiktaturának letörését. Míg a proletárdiktatura visszaéléseit egy szóval sem érinti, addig az ellenforradalomról, a törvényes állapot visszatérteréről s mindarról, amit e közben észlelt és vele történtek, mint „pokol”-ról emlékszik meg, s a törvényes állapot visszaállítása érdekében tett intézkedéseket valótlanul és úgy állítja be, mint a hatalmon levők visszaéléseit...”

Az 1935. február 15-i királyi büntetőtörvényszéki tárgyalás az *Indokok* ellenére – felmentő ítélettel zárul. Május 13-án azonban STRACHE királyi főügyész fellebbez, fellebbviteli főtárgyalás ügyében. A tábla a szeptember 24-re kitűzött tárgyalást elnapolja, erre december 3-án kerül sor. Hogy a *Kommün* ügyében nem volt egységes a különböző bíróságok véleménye, sőt egyazon fórumon belül is erős eltérések lehettek, erre nézve is érdekes dokumentumokat találunk. Így például a táblai iratokhoz csatolva a következő kéziratos feljegyzést: „Pro domo! A könyv lényegileg propagandamű, mert a vörös lázadást csak olyan szempontból bírálja, *hogyan kellett volna jobban csinálni*. A vörös lázadás elítélésével és megtorlásával az egész nemzet azonosította magát, a megtorlás becsérlése tehát *a nemzet egyeteme ellen intézett támadás*. (Különvélemény is van.)” Mégis átmenetileg a másik vélemény érvényesült: a tábla 1936. január 28-i ítéletében jóváhagyja az elsőfokú ítéletet azzal az indokolással, hogy „... a mű *összhatásában* nem alkalmas az olvasó lelkiületében oly képzet kiváltására, mintha a szerző az állam és társadalom mai törvényes rendjének erőszakos felforgatása és megsemmisítése mellett a proletárdiktatúra újbóli megvalósulását óhajtaná, követelné, illetve annak újbóli visszaállítására izgatna... tizenhat év távlatából már nem alkalmas a magyar állam vagy magyar nemzet megbecsülésének csorbítására...”

Azonban a kuria, illetve TÖREKY más véleményen van. Megsemmisíti a két elsőfokú bíróság ítéletét, a szerzőt bűnösnek mondja ki az 1921. III. törvénycikk 5. §-ának 1. bekezdésébe ütköző ízgatás vétségében. A büntetés: egy havi fogház, három évi hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése — olvassuk az 1936. május 19-i ítéletben. Néhány sor az ítéletből:

„A vádlott által írt és közzétett »Egy ember élete. Kommün« című könyv tartalma szerint Kassák Lajos vádlott Budapesten 1919 évben az ún. proletárdiktatúra idejében mint a tanácsköztársaság alkalmazottja vállalt állást. Előbb a közoktatásügyi népbiztosságnál működött mint cenzor, utóbb pedig a színházi bizottsághoz került. A vádlottnak ezek az állásvállalásai, valamint könyvének egyes részletei bizonyítják, hogy a kommunizmussal értelmi és érzelmi közösségben volt. Könyvében hangoztatja, hogy mindenkinek helyére kell állnia és el kell végeznie a feladatát, melyet a *forradalom* reá kiszab. Dicséri az egészségügyi bizottságokat, amelyek a gyermekekről gondoskodnak, és kiemeli, hogy egyelőre ez a legáldásosabb munkája a forradalomnak, mert fel kell táplálnia a kicsinyeket, hogy erővel és bizalommal léphessenek az ő nyomukba... Helyesli a vöröshadsereg érdekében való propagandát... Rámutat a könyv arra, hogy olyan komoly feladat megoldását, mint a forradalom, csakis józan, munkabíró és tárgyi ismeretekkel rendelkező emberekkel lehet elvégezni: az életben maradtak, lehet, hogy egyszer majd szerencsésebb kézzel nyulnak hozzá a dolgokhoz, mint ahogyan azt most tették... hangoztatja vádlott azt a reményét, hogy a világ minden táján ki fog törni a világforradalom... Amikor tehát a vádlott könyvében a proletárdiktatúra visszasságairól is megemlékezik, nem a diktatúra elítéléseképp teszi ezt, hanem a bajok felsorolásával kapcsolatban rámutat azoknak fentebb ismertetett okaira és részletesen megjelöli a módokat, amelyeknek segítségével az eljövendő forradalom sikeresebben lesz megkezdhető és befejezhető; ekként megjelenteti az olvasók előtt a jövő forradalom csillogóbb képét... Tévedtek tehát az elsőfokú bíróságok, amikor a vád alapjául szolgáló könyvnek ebben a tartalmában nem ismerték föl a bűncselekmény tényálladékát...”

1936. szeptember 28-án a királyi büntetőtörvényszék kihirdeti: „a kuria ítélete jogerős és végrehajtható”. KASSÁK felesége kegyelmi kérvényt nyújt be, az IGE, a PEN Club, a Magyar Újságírók Egyesülete csatlakozik, tiltakoznak KASSÁK bezárása ellen. Végül, négy esztendei huza-vona után JÓNÁS Sámuel királyi ügyész közli, hogy a kormányzó úr a fogházat „kegyelemből elengedni méltóztatott”.

„Jónéhány évig dolgoztam tüzzel és vassal, aztán egy könyv került a kezembe s egyszerre úgy éreztem, hogy én is tudnék könyveket írni... Részben kielégültem az írás által, másrészt azonban egyre elégedetlenebb lettem nemcsak a környező világgal, hanem

VILAG PROLETARJAI EGYESULJETEK!

1922 MÁJUS 1

Testvéreim!

Betelt a mérleg! Az ember a jóság beföltésére született s akik eddig nálatok jártak, azok mind a nyelvükből élő papok voltak. A bánat és a lemondás gyermekei. Vagy a políthia lovagjai voltak, akiknek szél jár a fejükben. De én most nem magamat, a véletlen egyet, hanem benneteket prédikálalak. Együtt és egyenként! Az új világ fundamentumát, a gátfalan erőt és akaratot. Az asszonyt és a férfit prédikálalak, együtt az egész világkörnyezetével.

Ti a boldogság kulját keressétek és azt mondom, hogy minden boldogság forrása az erőben van. S ha kérdezétek: ki nyitja meg a kapukat? Azt mondom, egyedül csak ti nyithattok meg minden kaput! Az idő végtelenségével vagytok terhesek s a jóság egyetlenegy törvénye fog beteljesedni rajtatok. Én nem érmekeket, amuletteket és talizmánokat imádkozok a nyakatokba. Nem, én nem vagyok a ti dicséreti való papotok, én csak egyszerűen egymásba teszem a kezeiteket, hogy el ne dűljétek a viharban.

Laboratóriumokból, gyárakból, irodákból, műhelyekből és a nyomorúság minden fészkeiből elindultatok a bizonyosság ösvényén. A hajnal még reménytelenséget harmatozott a szeméitekbe és ti mégis előttek és megtaláltátok az első szabad napotokat. A nap aranyat nevetett fölöttetek a körutakon. Oldalaitokon letérdeltek az emeletes házak és mindennapi szenvedések elfutottak fölöttek, mint a fogatlan kutyák. Miért? — kérdezétek.

Miért? És én alázatosan köszöntelek benneteket, kérdező asszonyok és kérdező férfiak. Ez a ti első szabad napotok. Ne engem kérdezzétek. Akármilyen bajotok van, csak önmagatokat kérdezzétek. Mert minden kérdező megadhatja magának a választ. Bennetek van a csodálatos szó, amit senki sem tud jobban kimondani, mint ti, kérdező asszonyok, vagy kérdező férfiak. Papok szemforgatása, ügyvédek gerinctelensége, színészek felelőtlen nyelve nem ér fel a ti egyszerű eszetekhez, amely azt mondja: „Minden magtárnak nyitva kell állania az előtti, aki a magot összehordta.” Nem nyalábolom le hozzátok az eget és nem tolom alálot a hegyeket. Én tudom: az éhség és a reménytelenség bádogege alól indultatok el és én csak azt mondom: Ti erős és egészséges emberek vagytok. A trónokról töröljétek hál le a trónolókat, a reménytelenségekben kaparijátok ki a reménytelenséget és mutassátok meg magatokat egymásnak, kömfalazás és spekuláció nélkül. Óh, hogy csodálalak benneteket testvéreim! Hol lehetne megtalálni az élet örömet, ha a ti mélykutu szeméitekben nem lehetne megtalálni? Tovább, csak tovább a fellelküdt utakon és én mondom nektek ó, testvéreim, megnyílnak előttek a győzelmes igazság kapui!

Kassák Lajos.

önmagammal is . . . Szembefordulok az igazságtalansággal és vállalom a terhet annak a munkának, amit írói feladatnak nevezünk . . .” — írja 1938-ban, DERKOVITS Gyula, illusztrációjával CSERÉPFALVI Imre kiadásában megjelent, és elkobzott, *Anyám címére* című művében, majd szabad versben variálva fenti gondolatait: „A külvárosok fia vagyok, kék zubbonyba öltözött, nehéz járású rabszolga, aki fáradt tagjain ma is érzi a láthatatlan láncokat s anyja tejével nem szívta magába az urak dicséretét.” A kötelespéldány bemutatása után hamarosan elkészül a budapesti királyi ügyészség vádirata, mely „sajtó útján elkövetett, a fegyveres erő ellen gyűlöletre izgatás vétsége címén” emel vádat a szerző ellen, mert „a sajtótermék *Tizenhetedik levél* felírást viselő fejezete a háború, a gyűlölködés és öldöklés szelleme ellen kel ki. E vers a tábornoki, illetve tisztikart úgy állítja be, mint amely a közkatonák véráldozatával és pusztulásával nem törődik, mint akinek lelketlen parancsai egyedüli okai a céltalan vérengzésnek és a közkatonák embertelen szenvedéseinek. Ez a versszöveg a fejezet összefüggésében alkalmas arra, hogy a fegyveres erő ellen gyűlöletet keltsen . . .” Az 1938. március 22-i büntető-törvényszéki főtárgyaláson a költőt két havi fogházra, könyvét elkobzásra ítélik. A jegyzőkönyvek között megtaláljuk KASSÁK vallomását:

„. . . Önképzés útján emelkedtem fel odáig, hogy ez a könyvem már a 36-ik mely a könyvpiacra megjelent. . . Végtelenül boldog és nagyon halás vagyok, hogy Méltóságod a tizenhetedik levelet egész terjedelmében felolvastatta, mert így a vád tárgyává tett vers egész összefüggésében áll az ítélőbíróság előtt, ami a legjobb védelem a számomra. Igaz, hogy ebben a levélben nem dicsőítem a háborút, de sohasem is dicsőítettem. Azok közül az emberek közül való vagyok, akik az írói hivatást igen komolyan veszik, az író hivatásaként az élet elmélyítését tekintik, s féltő gonddal őrködnek embertársaik sorsa felett a tekintetben, hogy áldozatul ne essenek annak a vad örületnek, mely ma körülvesz bennünket. Amit hallottam, láttam és megfigyeltem, őszintén leírtam, nagyon megdöbbenem, ha ezért az őszinteségemért büntetést kellene elszenvednem. Különben a háborúról vallott álláspontommal nem állok egyedül. Minden gondolkodni tudó ember előtt világos, hogy Magyarországnak sem érdeke, hogy jöjjön el a háború.”

A tábla nem ért egyet az alsófokú bírósággal, nem csak KASSÁK büntetését törli, de még a könyv elkobzását is mellőzi 1938. november 26-i ítéletében, azzal az indokkal, hogy a könyv nem támadja a magyar fegyveres erőt, a katonaságnak nem csak a hadviselés a feladata, s a könyv amúgyis csak műveltebb olvasók kezébe kerül.

A kúria azonban más véleményen van. KVASSAY tanácselnök 1939. május 3-án a királyi büntetőtörvényszék ítéletét hatályába visszaállítja. Ezt meg is indokolja:

„A valóság szerint az, amit egy Krisztus előtt 827-ből származó kínai vers lényegileg úgy fejez ki, hogy a katonákat vezetőik ostoba parancsokkal szükség nélkül küldik halálba és halálukból hátramaradottakra gyász és szomorúság, parancsnokaikra pedig jótét és dicsőség áramlik. A könyvnek ez a része tehát lényegileg és általánosságban lesújtó bírálat a hadvezetőség és a tisztikar felett. . . . Ez a beállítás alkalmas arra, hogy az olvasóval a fegyveres erő intézményét általában és így a magyar fegyveres erőt is meggyűlöltesse. A vádbeli könyv ismertetett fejezete eszerint az 1921. III. t. c. 6. §-ának első bekezdésébe ütköző vétség tényálladékát megvalósítja és így nem tévedett az alsófokú bíróság . . .”

Az iratok között elsárgulva, kirottosodva, de pontosan olvasható KASSÁK Lajos szabadulóllevele, büntetését 1940. október 4.-től december 2-ig letöltötte a fogházban.

¹ A cikkben előforduló KASSÁK-könyvek, illetve versek „inkriminált kiadásai”: *Álláspont*. Wien 1924, Fischer Verlag. *Egy ember élete. (Önéletrajz.)* (7.) *Károlyi forradalom.* (8.) *Kommün.* Bp. (1935–1939.) Pantheon, Tolnai ny. 2 db. (KASSÁK Lajos Murkái.) *Máglyák énekelnek.* (Versek) 1919–1920. Wien 1920, Bécsi Magyar Kiadó. 129. l. *Szolgálok élete.* (Vers.) — A Munka Kultúrstudiója. Szerk. Gró Lajos. 1931 december. *Tábornok.* (Vers. Ford. KASSÁK Lajos.) — *Anyám címére* (Bp. 1938), Cserépfalvi. 257 l. A borítólapon DERKOVITS Gyula rajza. *Világanyám. Kassák Lajos összes versei.* Wien 1921. Bán-Verlag. 145 l.